

Per praėjusius metus išaugusios elektros kainos išgąsdino daugelį Lietuvos vartotojų. Lygiagrečiai šalyje vykę elektros rinkos liberalizavimo procesai kai kam pasėjo papildomą abejonę. Atrodo, pasirinkau nepriklausomą energijos tiekėją, o dabar jis ėmė ir atsiuntė man sąskaitą, nuo kurios plaukai piestu šiaušiasi. Nepaisant išaugusių kainų, norisi nuraminti sąmokslo teorijų mėgėjus - elektros kaina didėja tikrai ne dėl to.

Kainos auga visoje Europoje

Elektros kainos tapo skaudžia rakštimi ne vienai Europos valstybei. Štai Italijoje antrąjį 2021 m. pusmetį vidutinis metinis elektros kainų augimas siekė kone 22 proc., Švedijoje – 28 proc., Nyderlandų Karalystėje – 45 proc., Ispanijoje – 48 proc., o Estijoje elektros kainos didėjo net 63 procentais. Visos šios valstybės skiriasi pagal rinkos liberalizavimo lygį, todėl sakyti, kad tai daro įtaką galutinei kainai vartotojui, yra klaidinga.

Juk iš tiesų elektros kainos auga dėl kitų priežasčių. Visų pirma, nors ir daug kalbame apie atsinaujinančius gamybos šaltinius, Europos Sąjungoje (ES) vis dar didelį vaidmenį elektros gamyboje vaidina iškastiniai ištekliai – dujos ir nafta. Gamtinių dujų kainą 2021 metų gruodį pasiekė absoliutų visų laikų rekordą 2 tūkst. JAV dolerių už tūkstantį kubinių metrų, o vasarį naftos kaina pirmą kartą nuo 2014 m. viršijo 90 JAV dolerių už barelį. Pakilus dujų kainai, atitinkamai pabrango ir elektra.

Didelę įtaką praėjusių metų elektros kainų augimui turėjo palyginti sausa vasara Skandinavijos šalyse, kas lėmė, kad jų hidroelektrinės dirbo mažu pajėgumu. Nepamirškime, kad pasibaigus COVID-19 pandemijos iššauktam karantinui labai sparčiai augo gamyba ir vartojimas, kas dar labiau padidino elektros paklausą, o kartu ir kainas. Be to, Rusijos manipuliacijos dujų rinkoje taip pat darė įtaką galutinei elektros kainai, nes augo dujinių įrenginių savikaina. Taigi, elektros gamybos sąnaudos, vidutinis darbo užmokestis, auganti infliacija, geopolitiniai iššūkiai – visi šie veiksniai susiliejo į vieną ir lėmė tai, kad kainos vartotojams kilo ir nuskausmino daugelio europiečių pinigines.

Blogiau turbūt yra tai, kad, brangstant energetikai, Lietuvoje infliacijos kreivė reaguoja jautriau. „Eurostat“ duomenimis, energetikos dedamoji Lietuvos infliacijai daro didesnę įtaką nei likusioje Eurozonoje. Pavyzdžiui, energetika (elektra, dujos, šildymas, kuras ir t.t.) sudaro apie 13 proc. nuo visų Lietuvos vartotojų išlaidų, kai euro zonos vidurkis yra apie 11 procentų. Todėl natūralu, kad kainų energijos didėjimas mums kelia didesnę rūpestį nei austrams, olandams ar švedams.

Pažvelgus į Lietuvos statistikos departamento apklausas, nuo praėjusių metų Lietuvos

vertotojai pradėjo vis blogiau vertinti savo finansų būklę ir perspektyvas. Vartotojų noras leisti pinigus stambesniems pirkiniais mažėja, kas reiškia, kad pagrindinis jų fokusas krypta į būtiniausias prekes (įskaičiuojant energetiką), vadinasi, vartojimo apskos Lietuvoje gali sulėtėti, kas atitinkamai sulėtintų ir Lietuvos ekonomikos plėtrą. Kartu tai galėtų būti ir signalas valdžiai, kad reikia imtis priemonių saugant vartotojus nuo energetikos kainų augimo (laikinas PVM gyventojų šildymui sumažinimas tėra tik vienas iš pavyzdžių).

Ko tikėtis šiemet?

„Eurostat“ duomenimis, Lietuvos elektros rinka laikoma viena iš mažiausiai liberalizuotų visoje ES. Pagrindiniams elektros tiekėjams teko net 94 proc. elektros rinkos, ir su šiuo skaičiumi Lietuva užima 4 vietą Europoje.

Palyginimui – pirmąją ir antrąją vietas užima Kipras ir Malta, ten pagrindiniam (vieninteliam) elektros tiekėjui tenka net 100 proc. elektros rinkos dalis, trečiąją vietą užimančioje Kroatijoje – 96 procentai. Analizuojant, kiek vidutiniškai augo elektros kainos, pamatysime dar kitokį vaizdą – Lietuvoje antrąją 2021 m. pusmetį vidutinis metinis elektros kainų augimas siekė 11,2 proc., o štai Kipre – net 35,3 procento.

Teisingumo dėlei verta paminėti, kad Maltoje ir Kroatijoje pernai elektros kaina neaugo ar augo nežymiai (0 – 0,53 proc.), tačiau tai atsitiko tik dėl to, kad vietos vyriausybės ėmėsi agresyvių veiksmų, kad kompensuotų pasaulinėse biržose augančias elektros kainas. Kita vertus, tai yra laikina, ir, tikėtina, kad kainų spyruoklė šiose valstybėse „atšoks“ jau artimiausiais metais.

Iš kitos pusės, su didele atsarga galima prognozuoti, kad jau nuo šių metų pavasario vidurio ar vasaros pradžios galima tikėtis energijos kainų stabilizacijos, o gal ir mažėjimo. Visų pirma, JAV centrinis bankas ketina pradėti didinti palūkanas ir mažinti pinigų spausdinimo tempą (šios priemonės buvo naudojamos pandemijos sukeltai krizei spręsti). Sumažintos palūkanos numuš pasaulinę žaliavų – naftos ir dujų – paklausą, tad šios kainos sumažės, o paskui jas ims kristi ir elektros kainos. Papildoma sąlyga – geopolitiniai iššūkiai ir viltis, kad Rusijos ir Ukrainos konfliktas aprims ir nekels didesnių iššūkių Europos saugumui.

Be viso to, elektros rinkos liberalizavimas taip pat gali prisidėti prie elektros kainų mažėjimo. Juk kuo daugiau skirtingų elektros tiekėjų, tuo daugiau jie konkuruoja tarpusavyje. Todėl, esant mažesnei energetinių išteklių kainai, jie bus labiau linkę mažinti kainą galutiniam vartotojui, nes kovos dėl klientų, dėl rinkos dalies ir dėl savo ateities. Natūraliai atsiras naujų planų (kaip telekomunikacijų rinkoje), geresnių kainų ir lankstesnių

sąlygų pasiūlymai, kurie bus patrauklūs elektros vartotojams.

Lietuvoje įsibėgėjęs elektros tiekimo rinkos liberalizavimas yra seniai lauktas pokytis, kurį jau įgyvendino didžioji dalis ES valstybių. Šiandien Lietuvoje įsigyti elektrą galime iš šešių elektros tiekėjų, kas prideda rinkai skaidrumo, o vartotojai gali laisvai rinktis tiekėją pagal kokybę, paslaugų įvairovę, o taip pat – pagal tai „patinka“ ar „nepatinka“. Tokia laisva rinka – pažvelkime į Skandinavijos valstybes, Prancūziją ar Vokietiją, – tai yra ekonomiškai išsivysčiusios valstybės požymis, kuri ne tik naudinga vartotojams, bet ir didina valstybės prestižą.

Taigi reikia žinoti, kad elektros kainų augimas ir rinkos liberalizavimas yra toli gražu nesusiję dalykai. Lietuva jau pasuko rinkos laisvėjimo keliu, todėl pasirinkti nepriklausomą elektros tiekėją reikės mums visiems. Taip elgiamės ir dėl savęs, ir dėl valstybės ir dėl visos Europos gerovės.

<https://www.helso.lt>

